

(kvalitativne in kvantitativne oblike meritev), prav tako je očitna pretirana težnja po preverjanju podatkov v »realnosti«. Tak primer je npr. stopnja vernosti, ki je kot kazalec silno subtilne narave, hkrati pa zaobsega izrazito široko polje pomenov in definicij tega, kaj naj bi vernost pravzaprav bila. Metoda antropologije, t.j. opazovanje z udeležbo, je morda tista metoda, ki dileme emskega in etskoga, ki so imanentne vsaki znanosti brez izjeme, ponuja »nove« vpogleda, ki so nam jih veliki misleci in raziskovalci tako rekoč prinesli na pladnju - kar se tiče metode terenskega dela, že leta 1922.

Lucija Mulej

**Jean Clottes in David Lewis-Williams: Šamani iz prazgodovine: Trans in magija v okrašenih jamah. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2003
188 strani (ISBN 961-6262-52-1), 4.000 SIT**

prevod Gregor Moder

Po več desetletjih prevlade strukturalističnega pristopa v analizi paleolitske jamske umetnosti, se Clottes in Williams vračata k analogiji kot glavnemu načinu interpretacije tega pojava. Njuna znanstvena obravnava gradi na dveh temeljih analogije. Prvič, gre za analogije o funkcionalnih lastnostih artefaktov, ki so izhajale iz znanja o funkcijah podobnih ali enakih predmetov v sedanosti. Drugič, gre za analogije, katerih vir so predstavljale zgodnje etnografske študije in opisi ljudstev, ki so sama uporabljala podobne artefakte. Kot glavno izhodišče analogije za izgradnjo šamanskega modela umetnosti, avtorjema predstavljajo južnoafriški Sani (Bušmani, oz. Grmičarji). Ker so slike in gravure ponekod v južni Afriki Sani še pred nedavnim izdelovali, so nekatere upodobitve razlagali neposredno. Izkazalo se je, da je večina skalne umetnosti povezane z rituali in izkušnjami, ki jih imenujemo šamanske (o uporabi termina si niti sami antropologi niti religiologi niso enotni), in prav šamanistična naravna umetnost je dve desetletji kasneje avtorja napeljala k razvijanju argumentov, ki so predstavljeni v pričujočem delu.

Vir sodelovanja avtorjev je plod dolgoletnega poznanstva in želje po združitvi moči. Le-te so aktualizacijo doživele na mednarodnem kolokviju o skalni umetnosti v Flagstaffu v Arizoni junija 1994; prvi koraki načrtanega projekta so pričevali dobivati jasnejšo obliko oktobra 1995, kar je omogočila univerza iz Witwatersranda. Teritorij, ki sta ga pokrila, sega od Pirinejev, Quercy-ja in Perigoda, prav tako pa ustreza kronološkemu prerezu (od gravettina, do srednjega in mlajšega magdaleniena, solutreana in starejšega magdaleniena).

Knjiga je razdeljena na pet poglavij, kjer je centralna pozornost namenjena šamanizmu z nevropsihološkega in etnografskega vidika. Ostala poglavja precizno in sistematično prikazujejo slikarije v posameznih jamah, interpretacijo parcilanih poslikav in teoretsko argumentacijo specifičnih podob, ki z vidika strukturalnega pristopa naznanjajo diskontinuitete v evolucionističnih pojmovanjih kamenodobnih ljudi (slike rok, sestavljenih bitij, ter zlasti geometrijskih znakov).

Kamen spotike interpretacij paleolitske umetnosti so vsekakor predstavljali geometrijski znaki, ki jih je strukturalistični pristop zanemarjal; ko je leta 1988 v *Current Anthropology* izšel članek Williamsa in Thomasa Dowsona, je bil deležen mešanih odzivov. Model razlage je namreč temeljil na nevropsiholoških raziskavah (ekzaktna znanost), ter etnografskih analogijah; vezni člen interpretacije sta avtorja našla v t.i. entopičnih oblikah (vizualna občutljivost, ki izhaja iz optičnega sistema med očesom in možgansko skorjo; le-te nastopijo na prvi stopnji spremenjenega stanja zavesti; ločimo šest entopičnih oblik).

Sama razširjenost šamanizma v lovsko-nabiralskih družbah po svetu (zelo jasno se šamanizem manifestira v južnoafriški in kalifornijski skalni umetnosti), in ker naj bi bil pogojen z univerzalnim delovanjem človeškega živčnega sistema, sta Williams in Dowson predvidevala, da je evropska jamska umetnost povezana s šamanizmom.

Zaradi dejstva velikih odkritij v devetdesetih letih prejšnjega stoletja (1991 odkrijejo jamo Cosquer v bližini Marseilla itd.), kjer so upodobljene tudi morske živali in gravure na prostem, torej izven jam, se pojavi neobhodna zahteva po ponovnem pretehtanju splošno veljavnega znanja o prazgodovini.

V takšnem kontekstu sta, vsak kot vodilni strokovnjak na svojem področju, Clottes in Williams, združila moči. Glavnina njunega prispevka je najverjetneje metodološki obrat, ki se oddalji od empiristične ideje o linearni poti, ki naj bi vodila od podatkov k razlagam.

Ozadje tolmačenja jamske umetnosti poiščeta v argumentu šamanskega kozmosa Le ta je sestavljen iz več stopenj (navadno se navaja tri; vsakdanje življenje, zgornji in spodnji svet). Panta jamske umetnosti naj bi bila v iskanju stika z duhovi, torej s spodnjim in zgornjim svetom, kar se avtorjema potrdi v lebdečih podobah, katerih so jame polne. Prav tako se zdi nenavadna proporcionalna neskladnost upodabljanja (bivol je npr. naslikan veliko manjši od ptice). Zareze na slikarjih živalih nakazujejo stanje transa, z namenom iskanja stika z duhom živali, za katerega so predpostavljali moč in enigmatičnost. Jame so predstavljale materno, začetek in konec. Pomenile so svet, ki je med transom z vso potrebno »logistiko« (bakle, noč, spremenjeno stanje zavesti), oživel.

Fizično-psihološka karakteristika jam, ki se kaže v socialno-čutni deprivaciji, predstavlja izhodišče za prehod v spremenjena stanja zavesti (sicer so to vlogo v kasnejših družbah predstavljali obredi iniciacije). Ta stanja, z naravo numinoznega, so, generalno gledano, nakazovala višji status in ugled. Stik z duhovi zgornjega ali spodnjega sveta, posameznika opremi z nadnaravnimi kontakti, ki se mu predpišejo takoj po stiku oz. prenosu (magija dotika, magija prenosa – Frazer, *The Golden Bough*, 1890), kot so zdravljenje, prekognicija, jasnovidnost, jasnoslišnost, torej s pojavi, ki so v znanosti poimenovani kot ESP - extra sensory perception.

Na strani 17 avtorja poudarita univerzalnost pojavljanja treh stopenj transa (videnje geometrijskih oblik, razumska razlaga geometrijskih oblik, spust po predoru), za katere trdita, da so sestavni del človekovega živčnega sistema. V Dodatku Predrag Novaković, ki poda kritično refleksijo njune teoretsko-interpretativne zastavitve (npr. relativizacijo metode analogije), meni, da nevropsihološka trditev stanj ni sporna. Problematična se mu zdi trditev, da je šamanizem bolj ali manj univerzalna praksa lovsko-nabiralskih skupnosti, za katero meni, da ima šibkejšo stopnjo resničnosti. Sporna pa je tudi ugotovitev Williamsa iz članka *The Mind of The Cave* (2002), ki teze šamanizma postavi v drugačno luč. V tem članku Williams namreč postavi tezo o temeljni razliki med neandertalcem in anatomsko modernim človekom, ki naj bi izhajala iz dveh različnih zavesti (je torej spremenljivost stanj v zavesti imanentna transu in kot taka univerzalna?). Neandertalec naj bi imel t.i. primarno zavest, ki mu je omogočala, da se je v sedanosti zavedal stvari okoli sebe in si o njih ustvarjal mentalne podobe, medtem ko naj bi bila anatomsko modernemu človeku inherentna zavest višjega reda, ki mu je omogočala višje oblike simbolizacij, metafor, spominjanja in samorefleksije tako sebe kot družbe. Vendar, nenazadnje, v spomin je potrebno priklicati novejšo odkrito jamo Chauvet, in s tem pokop evolucionistične perspektive, ki se je zdela že povsem naravna in nezamenljiva.

Šamani iz prazgodovine nudijo zanimivo in inspirativno branje, in to ne zgolj za antropološko in etnografsko usmerjeno javnost. Metoda analogije nudi nezanemarljivo refleksijo npr. znanosti o metodologiji, kjer se preko soočanja z etnografsko evidenco, ki arheologijo preko historičnega prereza na mnogo nivojih ukinja v njenem konstitutivnem elementu, t.j. logični metodi analize, prikazuje pomen alternativnih metodologij (Feyerabend). Omenjena avtorja takšno metodologijo ne skušata preseči in transcendirati v smislu relativizacije, kjer bi se izgubila točka, iz katere bi

lahko govorili, pač pa prikazujeta pomen in prednost različnih pristopov in na ta način puščata odprto tako epistemološko, kot tudi ontološko razlagalno polje.

Vladimir Prebilič

**Anton Žabkar: Marsova dediščina – Metode in smeri razvoja. Ljubljana: Založba FDV, zbirka Varnostne študije, 2004
435 strani (ISBN 961-235-182-1), 5.400 SIT**

Marsova dediščina – metode in smeri razvoja, je druga knjiga Antona Žabkarja, s katero je avtor v veliki meri zapolnil vrzel na področju metodologije vojaških ved. Velja za vodilnega strokovnjaka v Sloveniji na področju sodobnih oborožitvenih sistemov in je dolgoletni profesor na Katedri za obramboslovje Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Kot upokojeni visoki častnik nekdanje Jugoslovanske ljudske armade in kot dolgoletni vojaški pedagog in raziskovalec na področju vojaških ved, se je še kako dobro zavedal nekaterih metodoloških pomanjkljivosti oziroma metodoloških nesorazmerij pri študiju obramboslovja. Specifičnost nastanka in razvoja študija je poudarjala politološko naravnost, kar se je odražalo tudi pri uvajanju in uporabljanju metodologije družboslovnih ved. Z uvrstitvijo prvih dveh metodoloških predmetov (metodologija družboslovnega raziskovanja in raziskovalne metode vojaških ved) v predmetnik podiplomskega študija obramboslovja, se je pojavila tudi potreba po redefiniranju in dopolnitvi metodologije vojaških ved, o čemer govori pričujoča knjiga.

Obsežna monografija je vsebinsko razdeljena na dve poglavji, in sicer na metode vojaških ved ter na proučevanje vpliva preobrazbe globalnega strateškega razmerja sil in oboroženih spopadov v (spreminjanju) vojaških doktrin. Obsežno delo predstavlja evolucijo in splošne značilnosti najpomembnejših metod, ki se danes uporabljajo v strategiji, operatiki in taktiki. Poleg tega je avtor namenil prostor nekaterim večnamenskim metodam, ki se sicer uporabljajo za raziskovanje oboroženega boja, a se lahko v obliki metodik uporabijo tudi za izobraževanje častnikov in obramboslovcev. Pri tem je potrebno posebej izpostaviti pozornost avtorja pri definiranju znanstvene metode v vojaških vedah, pri čemer je jasno opozoril, da to ni katera koli pot do cilja, ampak le tista pot, ki vključuje tudi uporabo teorije, oziroma sooča teoretično verifikacijo z empirično. Tovrstno definiranje znanstvene metode je v vojaških vedah oddaljilo številne postopke v vojaškem sistemu, ki so jih ali jih še vedno uporabljajo v vsakdanjem delu in jih prav zaradi odsotnosti teoretičnih vsebin ne moremo šteti med metode. Ti postopki so največkrat relikti nekdanj povsem tradicionalnega razmišljanja vojaških struktur, predvsem pa njihovih vrhov oziroma najvišjih častnikov. Rezultat tega je bilo kopiranje starih in preizkušenih vzorcev pri reševanju vojaških problemov.

Hiter gospodarski razvoj je pripeljal tudi do prevetritve v vojaških sistemih. V prvi svetovni vojni tradicionalne oziroma klasične metode niso bile več sposobne reševanja sodobnih vojaških problemov. Kljub temu se dokončna uveljavitev znanstvenih metod v vojaških vedah realizira šele po koncu druge svetovne vojne. Najpomembnejše odločitve, ki so se nekdaj sprejemale zgolj in samo na podlagi hierarhične stopnje, ki pa so temeljile predvsem na podlagi avtoritete ter bile kot takšne v veliki meri podvržene subjektivnemu značaju posameznika, so se sedaj akceptirale na osnovi dokaznega postopka. Avtor to dejstvo pojasnjuje z velikimi izgubami na bojiščih in nezmožnostjo starih metod pri učinkovitejši uporabi novih orožij. Bistveno dognanje tedaj najmočnejših in najsodobnejših oboroženih sil, je bilo čim hitrejšo zmanjšanje razkoraka med napredkom na področju njihovih oborožitvenih sistemov in stagnacijo vojaških doktrin. To je